

LIMITY KLASIFIKACE DETERMINANT INDIVIDUÁLNÍ PODPORY STÁTU BLAHOBYTU*

Luděk Kouba^a

Abstract

Limits of Classification of Determinants of Individual Support for the Welfare State

Ambiguous terminology as well as causality and a too wide spectrum of determinants on the demand side of the welfare state are the main drawbacks in the literature on the topic. The aim of this paper is to systematise the literature on individual support for the welfare state. Besides clarification of the terminology and argumentation of prevailing causality (informal institutions → individual support for the welfare state), the paper underlines the importance of individualist values and beliefs; in particular, individual control over one's own life, which can be based on the psychological concepts of locus of control and self-efficacy and can be empirically tested thanks to the WVS/EVS databases.

Keywords: welfare state, preferences for redistribution, informal institutions, social trust, locus of control, individualism

JEL Classification: E71, B52, I38

Úvod

Evropský model státu blahobytu je minimálně od 80. let konfrontován s řadou existenčních výzev, jako globalizace, dezindustrializace, stárnutí obyvatelstva nebo environmentální udržitelnost. V roce 2018 přitom míra přerozdělování ve všech starých členských státech EU s výjimkou Irska přesahovala 40 % HDP: od Velké Británie s úrovní 40,8 % přes Německo 43,9 %, Švédsko 49,9 % až po Francii 56,0% (Eurostat, 2019). Literatura zabývající se reformami státu blahobytu se zaměřovala především na jeho nabídkovou stranu, resp. politickou ekonomii reform (Rodrik, 1996; Pitlik a Wirth, 2003; Heinemann, 2004; Starke 2006; Vis a van Kersbergen, 2007). Ovšem systémové

---

a Mendelova univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta, Brno, Česká republika
Email: kouba@mendelu.cz

* Příspěvek vznikl díky podpoře projektu WWWforEurope č. 290647 7 rámcového programu, který finančně podpořila Evropská komise.

reformy v takto citlivé oblasti vyžadují alespoň elementární podporu či akceptaci ze strany veřejnosti. Tato *poptávková* strana státu blahobytu se však jeví být stále ne zcela dostatečně prozkoumána.¹

Neoklasická ekonomie hlavního proudu vysvětluje lidské chování na principu homo economicus. A stejný princip aplikuje i na vysvětlení, proč lidé podporují existenci státu blahobytu – v pozadí je sebezájem, resp. ekonomický benefit, ať již ve formě peněžní (sociální dávky), či nepeněžní (právní ochrana před propuštěním). Zeptáme-li se ale, proč implementaci sociální politiky podporují i někteří finančně velmi dobře zajištění jednotlivci, je zřejmé, že původní princip homo economicus vyžaduje doplnění.

Soudobá literatura hledající vysvětlení široké podpory státům blahobytu se zaštiťuje vlivem neformálních institucí, ideologie, historie, kultury či sociálního kapitálu. Již z výčtu je zřejmé, že tento proud je nejen po terminologické stránce značně heterogenní. Totéž tvrzení platí, podíváme-li se na druhou stranu pomyslné kauzální vazby; jednotliví autoři hovoří o vlivu na preference pro redistribuci, postoje vůči státu blahobytu, poptávku po sociální politice atd. Druhým úskalím je skutečnost, že také v tomto případě existuje v literatuře nejednoznačný pohled na směr kauzality – ovlivňují primárně neformální instituce poptávku po státu blahobytu, či charakter státu blahobytu primárně determinuje myšlení a hodnoty lidí? Nebo je tento vztah natolik vzájemně provázaný, že o převládající kauzalitě nemá smysl hovořit? A konečně je třeba zdůraznit existenci širokého spektra vysvětlujících faktorů zejména z oblasti neformálních institucí, kultury a sociálního kapitálu. Suma sumárum, zorientovat se v literatuře pojednávající kulturní a osobnostní determinanty poptávky po státu blahobytu není jednoduché. Cílem příspěvku je nabídnout systemizovaný přehled tematické literatury zabývající se

---

1 Vymezení státu blahobytu se tradičně pohybují na škále mezi úzkým pojetím (zajišťování klíčových veřejných sociálních služeb) a širokým pojetím (specifický typ státu, politického prostředí či společnosti) (např. Pierson, 1991). Původně byl pojem welfare state vymezen vůči čistě tržnímu kapitalismu na straně jedné a centrálně plánované ekonomice na straně druhé, nicméně s tím jak v průběhu 20. století rostla role státu v ekonomice i státem poskytovaný rozsah sociálního zabezpečení, hovoří Esping-Andersen (1990) přímo o *třech modelech státu blahobytu*: liberální (anglosaský), konzervativní (korporativistický), sociálně demokratický (skandinávský). Pro hlubší diskusi modelů státu blahobytu, resp. typů kapitalismu, viz Amable (2003), Hall a Soskice (2001), nebo Sapir (2005). V kontextu individuální podpory státu blahobytu je inspirativní rovněž formování specifického modelu sociálně tržního hospodářství v Německu od 50. let 20. století, jež odmítal plošný přenos osobní zodpovědnosti jednotlivce na stát, neboť sociální jistoty mají vznikat úsilím jednotlivce a závazek státu jen v situacích, kde to není možné. (Více k tématu viz Berger, 2012; popř. Bertelsmann Stiftung, 2017.) V tomto textu vycházíme z širšího pojetí státu blahobytu; individuální podpora státu blahobytu tak není pojímána jako poptávka po konkrétní sociální dávce, nýbrž spíše jako podpora rozsáhlé aktivní úloze vlády ve vyspělých společnostech s důrazem na redistribuci (v tematické literatuře z tohoto pojetí vychází např. Jaeger, 2007; Bergh a Björnskov, 2011).

individuální podporou státu blahobytu. V jeho rámci akcentujeme význam individuálních osobnostních charakteristik, jež zaštitujeme teoreticko-metodologickým rámcem neformálních institucí.

Tomu odpovídá i struktura příspěvku. Část 1 je věnována nejednoznačné terminologii na obou stranách sledované kauzální vazby. Část 2 se zamýšlí nad směrem kauzality. Část 3 představuje komentovaný přehled determinant podpory státu blahobytu; s ohledem na velké množství faktorů je analýza perspektivní oblasti individuálních osobnostních charakteristik vydělena do samostatné části 4. Závěr nabízí shrnutí a diskusi relevance jednotlivých faktorů.

1. O terminologii

Na obou stranách předpokládané kauzální vazby *neformální instituce* → *individuální podpora státu blahobytu* najdeme v literatuře značný terminologický nesoulad. Méně kontroverzní je terminologická nejednota na pravé straně. Nejčastěji se objevují termíny *preferences* (preferenze), *attitudes* (postoje), *demand* (poptávka), *support* (podpora), *responsiveness* (vstřícnost), *public opinion* (veřejné mínění), potažmo *redistribution* (redistribuce, přerozdělování) či *redistribution policy* (redistribuční politika), *social policy* (sociální politika), *welfare state policy* (politika státu blahobytu) atd.²

Alesina a Giuliano (2009) a Luttmer a Singhal (2011) ve svých koncepčně blízkých člancích používají důsledně pojem *preference pro redistribuci*. Dílčí variace akcentující přerozdělovací procesy používají Reeskens, Meuleman a van Oorschot (2012) – *podpora pro redistribuci*, Jaeger (2007) – *veřejná podpora pro redistribuci*, resp. Busemeyer, Goerres a Weschle (2009) – *poptávka po redistribučních politikách*. Do skupiny autorů explicitně zkoumajících poptávkovou stranu sociální politiky patří Margalit (2013) a Stegmueller (2013), jež oba pracují s pojmem *preference pro sociální politiku*, Brooks a Manza (2006) – *vstřícnost vůči sociální politice*, ale v zásadě i Fongová (2001) pracující s pojmem *sociální preference*. Našemu přístupu blízký pojem *postoje vůči státu blahobytu* explicitně používají Roosma, Gelissen a van Oorschot (2013) a Svallfors (2012), ve stejném duchu ovšem doslovněji hovoří Blekesaune a Quadagno (2003) o *veřejných postojích vůči politikám státu blahobytu*. Ljunge (2011) pracuje s obecnějším pojmem *poptávka po státu blahobytu*, podobně Jordan (2013) hovoří o *podpoře pro stát blahobytu*.

Co je podstatné, celou tuto pestrou terminologii můžeme vnímat v zásadě jako synonyma, a to především díky tomu, že jsme text cíleně zarámovali širokým pojetím státu blahobytu. Takto můžeme do našeho výzkumu zahrnout i autory, kteří fakticky

---

2 S ohledem na rozsah i kompaktnost textu se příspěvek nevěnuje problému prvotního rozdělování důchodů.

zkoumají vliv kulturních či osobnostních charakteristik pouze na jednu z dílčích rovin státu blahobytu (redistribuce příjmů, sociální politika). Logika vlivu sledovaných faktorů zůstává stejná, ať již hovoříme o postojích vůči přerozdělování příjmů, sociální politice, nebo o státu blahobytu.

Větší problém představuje terminologická i obsahová nejednotnost na levé straně diskutované kauzální vazby. Klasickým případem je Klasingův příspěvek (2013) analyzující vliv *kultury*³ na utváření kvality *institucí*. Přitom jako nejvýznamnější kulturní proměnnou vyzdvihuje míru individualismu a mezi dalšími dimenzemi kultury nalezneme např. důvěru – tedy koncepty, které lze stejně dobře klasifikovat jako typické osobnostní charakteristiky, resp. neformální instituce. Je tedy zjevné, že Klasingovy *instituce* jsou ve skutečnosti výhradně *formální instituce* a Klasingovu *kulturu* lze ztotožnit s *neformálními institucemi*. Podobně Luttmer a Singhal (2011) fakticky porovnávají význam *neformálních* a *formálních* institucí na preference pro redistribuci, nicméně terminologicky hovoří o významu *kultury* a *kontextu*. Co se týče problematické diferenciaci osobnostních a kulturních charakteristik, lze zmínit jinak podnětný článek Algana, Cahuca a Sangniera (2011). Ti explicitně rozlišují mezi (zřejmě individuálními) *přesvědčeními* či *vírou* (*beliefs*) na jedné straně a zděděnými *kulturními preferencemi* na straně druhé. Jako příklady prvně jmenovaných uvádějí víru ve spravedlnost nebo přesvědčení, že úsilí se vyplatí, překvapivě ovšem vyjímají (sociální) *důvěru* jako další samostatnou kategorii ovlivňující podporu pro stát blahobytu. Naopak Rothstein, Sammani a Teorell (2012) hovoří o zděděných kulturních rysech (*cultural traits*), jež ústí v obecně sdílená

---

3 Kulturní vysvětlení ekonomických jevů nalezneme již v dílech Adama Smitha, Johna Stuarta Milla či Karla Marxe. Po slavném příspěvku „Protestantská etika a duch kapitalismu“ (Weber, 1930) však *kultura* zůstává v rámci ekonomie stranou zájmu. Teprve v poslední dekádě 20. století přitáhla silná vlna sociálněekonomických přístupů k teorii růstu (Kouba, 2009) pozornost i k otázce významu kultury pro ekonomický rozvoj – viz Greif (1993), Guiso, Sapienza a Zingales (2006) nebo Tabellini (2010). Navzdory rozmachu kulturní teorie v rámci ekonomie zůstává definice kultury nekonzistentní a poměrně vágní. Podle Tabelliniho (2007) je v ekonomii kultura vnímána dvěma odlišnými způsoby. Tradičnější pojetí rozumí kulturu jako (s. 6) „*společenské konvence a individuální přesvědčení, jež udržují rovnováhu nashovského typu jako ústřední bod opakujících se společenských interakcí, nebo tam kde existuje více současných rovnováh*“. Soudobější pojetí, podle Tabelliniho, identifikuje kulturu jako „*přesvědčení o důsledcích lidského jednání, kde tato přesvědčení jsou záměrně ovlivňována předchozími generacemi nebo úmyslným experimentováním*“. K tradičnějšímu pojetí Tabellini přiřazuje slavné texty Avne Greifa o kulturních i institucionálních rozdílech mezi středověkými společnostmi italských a maghrebských obchodníků; k soudobějšímu pojetí pak např. texty nedávného nositele Nobelovy ceny Jeana Tiroleho. Intuitivnější a v rámci tematické literatury častěji citovanou definici kultury pak nabízejí autoři Guiso, Sapienza a Zingales (2006, s. 2): „*Taková zvyková přesvědčení a hodnoty, jež si etnické, náboženské a společenské skupiny předávají nezměněné z generace na generaci.*“ Jak dodávají sami autoři, tato definice klade důraz na ty rozměry kultury (přesvědčení, hodnoty), které ovlivňují ekonomické výstupy.

presvědčení (*beliefs*); tzn., značně atypicky kombinují adjektivum kulturní s terminologií typickou pro osobnostní rovinu (*beliefs, traits*). Pojem *institute* pak opět fakticky ztotožňují s institucemi formálními, v tomto případě především politickými.

Záměrem tohoto textu je přispět k systematizaci tohoto expandujícího segmentu soudobé literatury. Z našeho pohledu představují neformální instituce, kultura a sociální kapitál blízké, často překrývající se koncepty; v literatuře jasná dělicí linie mezi nimi neexistuje a jednotlivé pojmy jsou často používány nekonzistentně. V tomto textu pracujeme především s pojmem neformální instituce⁴, protože se jedná o relativně nejlépe rozpracovaný, tradiční (již od sklonku 19. století), ekonomický (nikoliv sociologický) koncept, který má logické napojení na instituce formální. Při zaměření tohoto příspěvku je důležitým argumentem pro vyzdvižení konceptu neformálních institucí rovněž nezřídka používané (Church, 2000; Verheul *et al.*, 2012; Ruiiu, 2012) rozlišování kultury jako svého druhu sociálního konstruktů postihujícího kulturní kontext, zatímco neformální instituce jsou ony zdůrazňované individuální osobnostní charakteristiky.

2. Que bono aneb jak je to s kauzalitou⁵

Tento příspěvek je založen na předpokladu primární kauzality směřující od neformálních institucí k individuální podpoře státu blahobytu. Přesto nelze pominout, že část

---

4 Již nejstarší explicitní definice pojmu instituce v rámci rodící se institucionální ekonomie je v duchu institucí neformálních: Veblen (1899) vymezuje instituce především jako rozšířené zvykové myšlení a jednání, jež má kořeny v sociální psychologii. Po většinu 20. století však jak v rámci starého institucionalismu (Commons), tak nové institucionální ekonomie (Coase) převládá důraz na formální instituce. Teprve v 80. letech přichází North s dnes nejcitovanějším vymezením institucí (North, 1990, s. 3): „*Instituce jsou pravidla hry ve společnosti nebo, formálněji, lidmi navržená omezení utvářející lidské interakce.*“ North dodává, že instituce zahrnují (s. 4) „*formální, psaná pravidla stejně jako obvykle nepsané vzorce chování, jež podporují a doplňují pravidla formální*“, přičemž zdůrazňuje *kompatibilitu* formálních a neformálních institucí, jež je klíčovým předpokladem pro úspěšný ekonomický rozvoj. V tomto příspěvku northovské vymezení institucí upřesňujeme v souladu s Parlevlietovou klasifikací (Parlevliet, 2007) jako pravidla hry včetně zvykových vzorců chování, neboť reálně je obtížné odlišovat ex ante vytýčená pravidla a ex post pozorované (zvykové) vzorce chování. V tomto konceptuálním rámci pak lze instituce vymezovat pomocí široké škály pojmů jako normy, omezení, zvyky, obyčej, konvence, tradice, tabu, hodnoty, způsoby myšlení, vzorce chování; my k tomuto výčtu připojujeme i pojmy *postoje*, popř. *preferenc* (nepoužívají se v literatuře definující instituce, ale jsou frekventované v rámci literatury zabývající se státem blahobytu).

5 Empiricky zaměřené příspěvky diskutované v této i dalších kapitolách typicky využívají data o hodnotách a preferencích z databází World Values Survey/European Value Study (WVS/EVS). Tyto poskytují rozsáhlý soubor individuálních odpovědí na otázky týkající se hodnot, preferencí či osobnostních charakteristik, v současnosti na vzorku cca 90 vyspělých, rozvíjejících se i rozvojových zemí. Příspěvky využívající specifická data, resp. vzorky zemí jsou v textu explicitně zmiňovány.

soudobé literatury zdůrazňuje kauzalitu opačnou: charakter státu blahobytu primárně působí na individuální charakteristiky a postoje lidí, resp. postoje vůči sociálním výdajům či veřejnou podporu pro redistribuci (Jaeger, 2007; Jakobsen, 2011; Jordan, 2013). Společným znakem těchto příspěvků je, že (logicky) pracují s typologiemi státu blahobytu a snaží se identifikovat, jak se mění hodnoty a myšlení lidí v jednotlivých definovaných typech. Jakobsen (2011) zkoumá vztah mezi typem režimu, sociálními výdaji a veřejným míněním, přičemž pro typologii státu blahobytu používá klasickou Esping-Andersenovu klasifikaci. Hlavním závěrem je, že jak výše sociálních výdajů, tak postoje vůči státu blahobytu jsou primárně důsledkem institucionálního uspořádání. Jakobsen přitom identifikuje významné rozdíly v postojích lidí především mezi liberálním (výrazně pravicovější názory) a konzervativním modelem; sociálně demokratický typ se nachází mezi nimi. Podobným způsobem pracuje Jordan (2013) diskutující otázku, zda instituce sociální politiky ovlivňují veřejnou podporu státu blahobytu. Jordan zpochybňuje jak využitelnost Esping-Andersenovy klasifikace (nepostihuje dostatečně jednotlivé rozdíly ve strukturách státu blahobytu), tak nadměrný důraz na *postoje vůči redistribuci* při měření podpory státu blahobytu (státy blahobytu jsou mnohem komplexnější). Jako řešení navrhuje rozložit v rámci analýzy jak strukturu státu blahobytu, tak veřejnou podporu na specifické segmenty sociální politiky. Jordanova argumentace je založena na datech z Mezinárodního programu sociálního výzkumu (International Social Survey Programme's, ISSP) zahrnující 33 zemí, z nichž 17 je klasifikováno jako *vyspělé průmyslové demokracie*. S inovativní myšlenkou přichází Jaeger (2007) zkoumající hypotézu, zda režim státu blahobytu formuje veřejnou podporu pro redistribuci. Tvrdí, že pro jednoznačné potvrzení či zamítnutí neexistuje dostatek empirického materiálu, a upozorňuje i na další metodická úskalí, např., že lidé v různých zemích mohou porozumět otázkám z dotazníků odlišným způsobem. Proto navrhuje místo sledování průměrných hodnot napříč zeměmi testovat rozptyl v podporách státu blahobytu. Připouští však, že ani jeho analýza (provedená na vzorku 15 zemí OECD a kombinující několik datových zdrojů) hypotézu *systematickým* způsobem nepotvrzuje.

Specifičtější vztah sledují Corneo (2010), resp. Heinemann (2008), když tvrdí, že *štědrý stát blahobytu*, resp. *sociální výdaje*, má dopad na postoje vůči práci. Ojedinelý příklad ukazuje Ljunge (2011), když dokumentuje, jak (švédský) model státu blahobytu v průběhu času mění chování lidí, konkrétně jejich poptávku po nemocenských dávkách. Ljunge využívá originální švédská data o dlouhodobém čerpání nemocenských dávek napříč generacemi. Nejedná se tedy ani o deklarované postoje v dotaznících, ani o limitované experimenty, nýbrž o analýzu reálných dat, jež odráží skutečné chování – poptávku po významném segmentu moderních států blahobytu;

navíc v tomto případě bez nabídkového omezení⁶, takže tato poptávka je ekvivalentní individuálním preferencím. Výsledky jsou působivé, zatímco generace narozená v roce 1920 měla průměrnou míru uplatňování nároku 45 % (čerpali nemocenskou v méně než polovině let, kdy tvořili pracovní sílu), generace narozená v roce 1960 již téměř 80 % a to, aniž by se změnila pravidla čerpání.

Přes pozoruhodnou Ljungeho případovou studii ukazující změny chování mezi generacemi jsou pro nás další příspěvky argumentující opačnou kauzalitu méně relevantní. Předpokládáme, že na rozdíl od bezprostředních postojů vůči státu blahobytu nemusejí být jejich hlubší determinanty z oblasti osobnostních charakteristik změnami v rozsahu poskytovaného sociálního zabezpečení dotčeny, viz literatura zkoumající sociální důvěru, resp. kontrolu nad svým životem (*locus of control*). A dále, náš text se nezaměřuje na agregované chování napříč generacemi, nýbrž na individuální charakteristiky jednotlivců, jež významné proudy ekonomické i psychologické literatury považují (od dosažení určitého věku) za převážně stabilní.

Fenomémem soudobé literatury zkoumajícím význam kulturních a osobnostních charakteristik je *sociální důvěra*. A právě vysoká důvěra je považována za jeden z určujících znaků vysoce rozvinutých států blahobytu severského typu. Nabízí se tedy otázka – je vysoká sociální důvěra ve skandinávských zemích spíše důsledkem rozvinutého státu blahobytu, či je naopak nezbytnou podmínkou pro jeho vznik? Starší literatura akcentuje vysvětlení, že rozvinutý stát blahobytu vytváří prostředí, které je příznivé pro růst sociální důvěry, resp. sociálního kapitálu (Barr, 2004; Kumlin a Rothstein, 2005; Aghion, Algan, Cahuc a Shleifer, 2010). Podle našeho názoru je přesvědčivější mladší proud – kauzalita směřuje primárně od sociální důvěry k charakteru státu blahobytu (Algan, Cahuc a Sangnier, 2011; Bergh a Bjørnskov, 2011; Bjørnskov a Svendsen, 2013). Klíčový předpoklad zní: na agregované úrovni je sociální důvěra v čase vysoce stabilní. To umožňuje vyvarovat se problému černého pasažéra, což významně přispívá k fiskální udržitelnosti státu blahobytu. A skandinávské země disponovaly vysokou úrovní sociální důvěry podstatně dříve, než zde byly v 50. a 60. letech 20. století velkorysé státy blahobytu implementovány, viz historicky determinované lingvistické a geografické proměnné (Bergh a Bjørnskov, 2011), resp. migrační experiment (Bjørnskov a Svendsen, 2013). Navíc od počátku 80. let, kdy Švédsko a Dánsko přistoupily k redukci státu blahobytu, v těchto zemích sociální důvěra vzrostla. Sociální důvěru lze tedy považovat za faktor, jenž významně ovlivňuje velikost a charakter státu blahobytu.

---

6 Čerpání nemocenské ve Švédsku není nijak časově omezeno a také nárokování dávek je velmi jednoduché; navíc prvních sedm dní je zcela na uvážení jednotlivce, zda je schopen pracovat, či ne (Ljunge, 2011, s. 608).

Na poptávkové straně státu blahobytu se jeví být silným argumentem rovněž předpoklad stability individuálních přesvědčení a preferencí (*beliefs, preferences*; ekonomie) či nekognitivních schopností (*non-cognitive skills*; psychologie). Například Luttmer a Singhal (2011, s. 176) konstatují, že *kulturní* determinanty preferencí pro redistribuci jsou napříč generacemi vysoce stabilní (*persistent*). Alesina a Giuliano (2009) potvrzují teorii *sociálních psychologů*, že hodnoty, postoje a náhled na svět, a to včetně preferencí pro redistribuci, se formují především v rané dospělosti (18–25 let) a poté se stávají vysoce stabilní, resp. rezistentní vůči podnětům, jako je makroekonomická volatilita. Sociální důvěra se dokonce (Bergh a Bjørnskov, 2011) formuje v raném dětství a poté jí zůstává relativně stabilní po zbytek života. A protože děti mají (Tabellini, 2008) tendenci kopírovat sociální důvěru svých rodičů, na agregované úrovni tato zůstává pravděpodobně stabilní i v průběhu času. Podobně argumentují Bjørnskov a Svendsen (2013), považující sociální důvěru za historicky danou, a tudíž stabilní, což dokládají příklady skandinávských i postkomunistických zemí.

V literatuře vycházející ze sociální psychologie argumentují, resp. empiricky dokládají, významem a stabilitou nekognitivních schopností či osobnostních charakteristik, např. Heckman *et al.* (2006) nebo Borghans *et al.* (2008). Komplexní článek zaměřený na koncept *locus of control*, jež postihuje osobnostní charakteristiku *vnímaná kontrola nad svým životem*, poskytují Cobbová-Clarková a Schurerová (2013). Autorky se snaží obvyklý předpoklad stability nekognitivních schopností ověřit prostřednictvím analýzy případných změn *locus of control*, jež je založena na australském datovém souboru (*the HILDA Survey*). Výsledky naznačují, že sledovaná proměnná je v čase *až překvapivě* stabilní. Výrazná většina dotazovaných, zejména v produktivním věku, neudává v referenčním období vůbec žádné změny ve vnímání kontroly, popř. jde o změny, jež lze označit za nevelké a ekonomicky nevýznamné. Má-li smysl hovořit o změnách v *locus of control*, pak takřka výhradně v případě velmi mladých, resp. velmi starých lidí.

Neměnnost individuálních přesvědčení patří mezi klíčové předpoklady tematické literatury: vládní změna zákona, např. o sociálním zabezpečení, pravděpodobně nijak významně nezmění stabilní, v dětství či dospívání zformované osobnostní charakteristiky typu důvěra či vnímaná kontrola nad svým životem. Tento předpoklad tedy ve výsledku významně omezuje obvyklý problém endogenity, tolik typický pro studie pracující s agregovanými (makro)daty.

3. Je možná smysluplná klasifikace determinant individuální podpory státu blahobytu?

S ohledem na terminologickou nekonzistentnost literatury mapující kulturní a osobnostní charakteristiky (pojímům *culture, institutions, beliefs* či *traits* je často přiřazován odlišný obsah i přívlastky) je obtížné nabídnout jednoznačnou klasifikaci determinant

individuální podpory státu blahobytu. Nicméně dle našeho názoru lze v tematické literatuře identifikovat tři skupiny faktorů, a to z oblastí:

- politická ideologie,
- kultura,
- neformální instituce, resp. individuální osobnostní charakteristiky.

V částech 3.1, resp. 3.2, jsou představeny klíčové příspěvky zdůrazňující vliv politické ideologie, resp. kultury, na podporu státu blahobytu. Na začátku části 3.3 jsou shrnuty výhrady vůči dvěma předchozím segmentům literatury a následně je věnována pozornost oblasti individuálních osobnostních charakteristik, kde lze hledat intuitivní vysvětlení individuální podpory státu blahobytu.

3.1 Politická ideologie

Význam politické ideologie zdůrazňují Gelissen (2000), Blekesaune a Quadagno (2003), Reeskens, Meuleman a van Oorschot (2012) či Margalit (2013). Autoři vesměs klasifikují dvě základní vysvětlení individuální podpory redistribuce a dalších politik státu blahobytu: 1. sebezájem a 2. politickou ideologii. Blekesaune a Quadagno (2003) v relativně raném příspěvku akcentují individuální rovinu, a to jak s ohledem na teorii, tak na dostupnost dat. Mezi ideologickými faktory vyzdvihují mj. rovnostářskou ideologii; ta ovšem, dodejme, může být stejně dobře řazena mezi faktory kulturní. To platí i pro příspěvek Reeskense, Meulemana a van Oorschota (2012) charakterizující politickou ideologii jako široký systém normativních posouzení, hodnotových rámců a ideologických preferencí. Tito autoři dále zdůrazňují, že vlivy sebezájmu a politické ideologie by neměly být studovány odděleně, byť se efekt politické ideologie může často jevit dokonce jako silnější. Margalit (2013) obvyklou duální klasifikaci modifikuje, když sebezájem nahrazuje faktorem *momentální osobní ekonomická situace*. Jeho vliv na utváření preferencí pro redistribuci považuje za velmi silný. Zajímavá je úvaha nad sblížením preferencí mezi pravicově a levicově orientovanými jednotlivci v případech, že oba přijdou o práci. Toto sblížení je ovšem pouze krátkodobé, neboť zejména mezi pravicově smýšlejícími jednotlivci po návratu na pracovní trh podpora výdajovým politikám státu blahobytu rychle klesá. (Výsledky vycházejí z originálních dotazníků distribuovaných v USA v letech 2007–2011 čtyřikrát stejným respondentům.) Podobně jako Margalit (2013) využívají fenoménu poslední finanční a ekonomické krize také Reeskens *at al.* (2012): v důsledku krize vzrostla u pravicově orientovaných jednotlivců podpora pro redistribuci jen slabě, u levicově orientovaných tak zůstává nadále významně vyšší. Zajímavé je rovněž porovnání Evropy, kde je silnější vliv ideologie než sebezájmu, a Spojených států, kde podle autorů podpora redistribuci po krizi dokonce mírně poklesla.

3.2 Kultura

Dva vlivné a zajímavé příspěvky zdůrazňující význam kulturních faktorů při utváření individuálních *preferencí pro redistribuci* současně představují reprezentativní příklady jmenovaných slabin – nesystematizované spektrum determinant (Alesina a Giuliano; 2009), resp. matoucí terminologie (Luttmer a Singhal, 2011). Ve skvělém úvodu Alesiny a Giulianioho (2009) lze identifikovat výčet hned sedmi vysvětlení alternativních vůči mainstreamovému sebezájmu: 1. osobní historii (zejména, jedná-li se o nešťastné události); 2. odlišné kultury (jež mohou odlišně akcentovat vztah mezi rovností a individualismem); 3. indoktrinaci (např. komunistickou diktaturou); 4. záměrný přenos (deformovaných) názorů z rodičů na děti; 5. strukturu a organizaci rodiny (jež může generovat více či méně nesamostatné jednotlivce); 6. vnímání spravedlnosti (ve smyslu, zda se úsilí vyplatí); 7. touhu jednat v souladu s veřejnými hodnotami. Vedle individuálních charakteristik, jako věk, pohlaví nebo socioekonomický status, Alesina a Giuliano vyzdvihují význam osobní historie, kultury, politické ideologie a vnímání spravedlnosti. Což je ale závěr dle našeho soudu až příliš eklektický. Luttmer a Singhal (2011) jednoznačně akcentují vliv *kulturních* faktorů, a to po oddělení vlivu *ekonomického a institucionálního prostředí*. S ohledem na odlišně používané pojmy *kultura*, *formální instituce*, *neformální instituce* ovšem není úplně snadné pochopit, co ony neustále, ale bez konkrétních příkladů vzývané kulturní faktory vlastně jsou; dle našeho názoru ve skutečnosti směřují především do oblasti individuálních charakteristik. Význam *kultury* Luttmer a Singhal demonstrují za pomoci oblíbeného migračního experimentu: migranti si přenášejí své kulturní hodnoty i do hostitelské země. Autoři identifikují také mezigenerační přenos kulturních hodnot, jež přetrvávají u imigrantů (minimálně) do druhé generace a promítají se i do skutečného chování, např. při hlasování ve volbách. Luttmer a Singhal tímto migračním experimentem rovněž podporují náš předpoklad stability *individuálních preferencí pro redistribuci*.

3.3 Individuální osobnostní charakteristiky

Příspěvky akcentující význam politické ideologie, resp. kultury, obsahují zajímavé myšlenky, nicméně naší výhradou k těmto segmentům literatury je nesystematický přístup. Ten s sebou nese značnou heterogenitu zohledňovaných faktorů, jež mají často značně odlišný charakter a přitom jsou společně (a logicky ne zcela přesně) „baleny“ pod hlavičku kultury či politické ideologie. V jiných případech se zdůrazňované faktory překrývají nebo vyvstávají otázky ohledně směru pozorované kauzality. Celý proud literatury analyzující preference pro redistribuci je pak poznamenán vysokou mírou terminologické nejednotnosti, kdy je stejným pojmům často přiřazován odlišný obsah. Literatura explicitně zdůrazňující význam politické ideologie se pak dostává na hranici tautologie

– vlivné levicové ideologie jsou z podstaty charakterizovány vysokou poptávkou po státních intervencích, tedy (takřka) nevyhnutelně i vysokou poptávkou po politikách státu blahobytu.⁷ Přitom ovšem politická ideologie zůstává souhrnem *jednotlivých* hodnot, názorů a postojů (např. Margalit, 2013), takže chceme-li poznat skutečně fundamentální determinanty podpory státu blahobytu, je třeba postoupit hlouběji k analýze *jednotlivých* osobnostních charakteristik. Ta je vydělena do následující části 4.

4. Neformální instituce: tři příklady individuálních osobnostních charakteristik

V návaznosti na obsáhlý teoretický i empirický výzkum v 7. rámcovém projektu Wealth, Welfare and Work for Europe (Pitlik a Kouba, 2013) vyzdvihujeme trojici osobnostních charakteristik, z nichž poslední se jeví být perspektivním a v tematické literatuře doposud překvapivě opomíjeným vysvětlením:

- *social trust* (sociální důvěra),
- *religiousness* (religiozita, zbožnost, víra),
- *life control* (vnímaná kontrola nad svým životem), resp. v širším kontextu individualismus.

4.1 Formuje sociální důvěra stát blahobytu? Charakter ano, poptávku spíše ne

Sociální důvěra představuje v tematické literatuře zřejmě nejsledovanější kulturní či osobnostní charakteristiku. Především Bergh a Bjørnskov (2011) a Bjørnskov a Svendsen (2013), popř. Algan, Cahuc a Sangnier (2011) na příkladu skandinávských zemí ukazují, že historicky daná vysoká úroveň sociální důvěry byla klíčovým předpokladem pro vznik štědrého státu blahobytu severského typu; jinými slovy, že sociální důvěra významně determinuje velikost a charakter státu blahobytu. Naopak v literatuře analyzující veřejné mínění, preference pro redistribuci či individuální postoje vůči státu blahobytu se sociální důvěra vyskytuje relativně okrajově. A když už, pozornost se zaměřuje spíše na vliv sociální důvěry na regulační rámec tržních ekonomik.

Di Tella a MacCulloch (2009) tvrdí, že korupce a neefektivní vlády mohou vést k více intervencionistickým postojům lidí, a to jako důsledek nižší důvěry v soukromý sektor. Sociální důvěra však v jejich modelu není explicitně zahrnuta. Landier, Thesmar a Thoenig (2008) na základě analýzy individuální a institucionální determinanty postojů vůči kapitalismu tvrdí, že individuální preference a charakteristiky závisí na institucionálním pozadí historické zkušenosti. Autoři docházejí k závěru, že vztah sociální

---

7 Totéž lze říci o zajímavém Svallforsově (2012) textu sledujícím vztah mezi rovnostářstvím (*egalitarianism*) a postoji vůči daním a politikám státu blahobytu.

důvěry a postojů vůči vládním intervencím není ani dostatečně robustní, ani stabilní. Vlivný příspěvek nabízejí Aghion, Algan, Cahuc a Shleifer (2010), kteří z teoretického modelu odvozují možnost existence dvou rovnováh: *špatná* rovnováha, charakterizovaná nízkou sociální důvěrou a vysokou mírou regulace, a *dobrá* rovnováha s vysokou sociální důvěrou a nízkou úrovní regulace. Autoři ukazují, že nízká úroveň sociální důvěry vede k politické podpoře regulace. Podobně Dimitrova-Grajzl, Grajzl a Guse (2012) argumentují, že poptávka po regulaci je determinována individuální důvěrou v tržní subjekty a obavami z možných vládních selhání. V analýze potvrzují tezi, že důvěra má negativní dopady na poptávku po regulaci, ovšem na omezeném vzorku postkomunistických zemí.

Co se týče literatury zaměřené přímo na analýzu státu blahobytu, vedle občasných zmínek v literárním přehledu (Svallfors, 2012) pojednávají sociální důvěru významnějším způsobem Klasing (2013) a Algan *et al.* (2011). Klasing odlišující roli kultury a institucí (fakticky neformálních a formálních institucí) vyzdvihuje mezi kulturními dimenzemi (obecná morálka apod.) právě úlohu sociální důvěry. Podnětným způsobem pojednávají sociální důvěru Algan *et al.* (2011), ovšem její dopad na podporu redistribučních procesů je studován pouze doplňkově k hlavní linii článku, kde je sociální důvěra zdůrazňována jako klíčový faktor pro formování velikosti a charakteru státu blahobytu.

A konečně Pitlik a Kouba (2013, s. 11–12) ukazují, že ve sledovaném kontextu lze formulovat dvě protichůdné hypotézy: vede vyšší sociální důvěra k pozitivním postojům vůči státu blahobytu, protože lidé věří, že přerozdělovací procesy jsou férové a spravedlivé? Nebo naopak jsou lidé s vysokou úrovní sociální důvěry zdrženlivější vůči státu blahobytu, neboť ve férové společnosti nevidí důvody pro regulaci a intervence? Pitlik a Kouba (2015) empiricky dokládají, že vliv sociální důvěry na individuální podporu státu blahobytu se jeví být nejednoznačný, resp. má jej význam sledovat pouze v případě podmíněné závislosti na vnímané kvalitě formálních institucí, popř. individuální důvěře soukromým firmám⁸. Pro silné vysvětlení individuální podpory státu blahobytu z oblasti neformálních institucí je tedy třeba hledat dále.

4.2 Religiozita: Představuje pro věřící stát blahobytu komplement, či substitut k církvi?

Míra religiozity je významným rysem kulturního prostředí země. Víra jednotlivce zásadně determinuje jeho hodnoty a způsob myšlení. Zbožnost je tedy dalším fenoménem na pomezí kultury a neformálních institucí, který může mít vliv na formování podpory

---

8 Více o vztahu formální instituce – chování soukromých firem, např. Fidrmuc, Kapounek a Siddiqui (2017).

pro stát blahobytu. Nicméně i tento vztah je intuitivně nejednoznačný. Poptávají věřící lidé více ochrany od „vyšší moci“, tedy poptávají vedle přimknutí se k Bohu (církvi) také ochranu od státu (blahobytu)? Nebo je naopak vztah mezi ochranou od Boha a od státu pro věřící rivalitní? Terminologií ekonomie hlavního proudu – představuje pro věřící stát blahobytu spíše komplement či substitut k Bohu/církvi?

Scheve a Stasavage (2006), Chen a Lind (2007) nebo Stegmueller, Scheepers, Roßteutscher a de Jong (2011) se přiklánějí k názoru, že náboženství a výdajové politiky státu blahobytu představují spíše substituty. Scheve a Stasavage (2006) empiricky potvrzují hypotézu, že věřící jednotlivci preferují nižší sociální pojištění než laici (USA). Což podle nich dokládají i stylizovaná fakta v podobě velkých rozdílů v míře religiozity i ve výši sociálních výdajů mezi USA a „mnoha evropskými zeměmi“ (s. 256). Lze však namítnout, že v Evropě najdeme katolické země tzv. jižního křídla, kde přetrvává relativně vysoká míra zbožnosti, a přesto se zde vyvinuly relativně extenzivní státy blahobytu. Scheve a Stasavage (2006) také připouštějí, že v různých zemích mohou s ohledem na náboženství a sociální pojištění vzniknout vícenásobné rovnováhy. Ještě méně jednoznačně vyznívá příspěvek Habela a Granta (2011). Ti zmiňují obvyklou tezi, že sekulárnější společnosti poptávají více vládních výdajů. Avšak poté zdůrazňují dynamický přístup, tedy, zaměřují se na změny míry religiozity i veřejného mínění v čase v reakci na společenské problémy (data z USA). V tomto kontextu zdůrazňují, že oba jevy mají společné kořeny – v časech pociťované existenční nejistoty lidé inklinují jak k náboženství, tak k vládnímu paternalismu. Stegmueller *et al.* (2011) zpochybňují vlivnou sekularizační hypotézu, jež říká: jak země bohatne, stává se její populace sekulárnější. Oponují, že historická tenze nemizí, jen se z rozštěpení mezi katolíky a protestanty posunuje do rozkolu mezi věřícími a ateisty. Autoři potvrzují i tři další hypotézy, vesměs vztažené k poptávce po redistribuci: negativní postoje vůči redistribuci příjmů mají jedinci identifikující se s křesťanstvím, resp. jedinci pravidelně se účastnící bohoslužeb. A podpora redistribuci klesá také v důsledku rostoucí míry náboženské polarizace v zemi.

V literatuře tedy převládá tendence pojímat náboženství a stát blahobytu spíše jako vzájemně rivalitní substituty, ovšem často se objevují nějaká „ale“. Rovněž výsledky analýzy (Pitlik a Kouba, 2013) využívající data z WVS/EVS ukazují, že vliv náboženství je sporný. Z našeho pohledu je hlavním faktem, který zpochybňuje využitelnost náboženství jako silného vysvětlení individuální podpory státu blahobytu, odlišné chování věřících ve Spojených státech a v evropských katolických zemích: zatímco v USA se relativně vysoká míra religiozity pojí s relativně nižší mírou vyrovnávání příjmové nerovnosti, v evropských katolických zemích je stále vysoká míra religiozity zpravidla doprovázena poměrně extenzivním státem blahobytu. Nadějně vysvětlení této kontradikce nabízejí Chen a Lind (2007). Klíčové je, zda v zemi došlo k principiální

odluce církve od státu, či ne: sociální dávky nejsou konkurenční vůči náboženským skupinám, pokud v nich mohou být rozdělovány veřejné zdroje; což je právě model častý v Evropě. Zde najdeme (častěji) nižší míru religiozity, nízkou míru odluky církve od státu a vysoce rozvinutý stát blahobytu. Naopak v USA jsou náboženské skupiny na státu vysoce nezávislé, zdroje získávají především od svých členů a následně realizují rozsáhlou charitativní činnost; z toho logicky plyne, že stát blahobytu se svými aktivitami je členy těchto skupin vnímán jako přímý konkurent. Toto vysvětlení je ovšem v přímém rozporu s výše zmiňovanou literaturou, která považuje stát blahobytu a náboženství za substituty a argumentaci zakládá právě (i) na datech z evropských zemí.

4.3 Individualismus: vnímaná kontrola nad svým životem a víra v původ úspěchu

Ptáme-li se, jací lidé podporují potřebné reformy státu blahobytu, intuice nás směřuje k individualistickým hodnotám, názorům, postojům, potažmo individualistickým vzorcům chování. Přitom je třeba obezřetnosti, abychom nepřekročili v dané oblasti tenkou hranici tautologie jako v případě pravicové ideologie. Dle našeho názoru se perspektivní jeví být teorie zdůrazňující vnímání individuální kontroly nad svým životem. Příspěvky v tomto duchu se v literatuře studující poptávku po státu blahobytu vyskytují zatím zcela fragmentárně.

Výtečný, z kulturní psychologie čerpající přehled *individualistických* vs. *kolektivistických kulturních dimenzí* nabízejí Gorodnichenko a Roland (2012). Individualismus (s. 214–215) zdůrazňuje osobní svobodu a výsledky, jako objevy, inovace nebo významné umělecké počiny, jež se posléze promítají do společenského statutu jednotlivce. Kolektivismus naopak zdůrazňuje hlubokou integraci jedince do větší skupiny, čímž podporuje konformitu, a naopak odrazuje touhu vyniknout. Z našeho pohledu je nejzajímavější, v rámci ekonomické literatury ojedinělý rozbor kulturně-psychologických rozdílů mezi individualismem a kolektivismem, který je strukturován do 4 oblastí: vidění sama sebe (mj. kontrola nad svým životem), způsob myšlení, behaviorální rozdíly, vztahové rozdíly.

V rámci dané literatury se konceptem vnímané kontroly nad svým životem významněji zabývají dle našeho vědomí pouze Fongová (2001), Stegmüller (2013) a Kouba a Pitlik (2014). Fongová (2001) nabízí raný příspěvek, což je patrné z nepříliš přesvědčivého úvodu. Nicméně dále logicky porovnává vliv sebezájmu a *sociálních preferencí* a hlavní hypotéza je blízká našemu přístupu: Lidé mohou preferovat více redistribuce chudým, pokud věří, že chudoba je důsledkem okolností, jež jsou mimo kontrolu jednotlivce. Co se týče psychologických konceptů z oblasti teorie kontroly, Fongová explicitně pracuje s konceptem *self-determination* (sebeurčení). V empirické části odmítá tezi, zda tato přesvědčení (*beliefs*) nemohou ve skutečnosti působit přes sebezájem.

Cenný vklad přináší Stegmueller (2013), jenž faktory preferencí pro sociální politiku přehledně dělí na kognitivní a nekognitivní. Stegmueller podobně jako tento text zdůrazňuje význam nekognitivních dovedností (motivace, sebevědomí) pro řadu ekonomických a sociálních výsledků a rovněž vztahuje tyto vlastnosti k psychologickému konceptu *locus of control*⁹. Za pomoci dat z německého panelu domácností ukazuje, že kognitivní schopnosti a nekognitivní dovednosti ovlivňují preference jednotlivců vůči sociální politice, a to prostřednictvím formování výsledků na trhu práce (zkušenost s nezaměstnaností, volba vzdělání aj.). Jednotlivci s rozvinutými kognitivními a/nebo nekognitivními schopnostmi preferují méně aktivní vládu v oblasti sociální politiky. Z tohoto závěru lze odvodit, že i lidé s nízkým vzděláním mohou být zdrženliví vůči sociální politice, neboť nedostatek kognitivních schopností kompenzují motivací, nadšením či odhodláním, tedy přednostmi nekognitivního typu.

Kouba a Pitlik (2014) pro vyjádření vnímané kontroly nad svým životem rovněž používají koncept *locus of control*, nicméně vyzdvihují i další psychologické koncepty, zejména *self-efficacy*¹⁰. Dále inovativním způsobem poukazují na podmíněné závislosti – vliv neformálních institucí na individuální podporu státu blahobytu je třeba studovat v závislosti na důvěře jednotlivce v toho, kdo stát blahobytu poskytuje (státní správa, formální instituce). S využitím dat WVS/EVS poté ukazují, že ve vyspělých zemích se vnímaná kontrola nad svým životem jeví být relativně silným vysvětlením individuální podpory státu blahobytu.

Častěji než teorii kontroly lze v literatuře zabývající se preferencemi pro redistribuci objevit koncept vyjadřující víru ve spravedlnost ve vztahu k dosahovanému úspěchu, tedy zda je primárně důsledkem úsilí (*effort*), nebo náhody (*luck*), např. Piketty (1995), Alesina a La Ferrara (2005), Bénabou a Tirole (2006), Scheve a Stasavage (2006) a Algan, Cahuc a Sangnier (2011). Jednotlivec, jenž má tendenci vidět svět jako spravedlivý, věří, že úspěch (obecně) je spíše výsledkem úsilí než náhody. Což je předpokladem pro to, aby jednotlivec věřil i v možnost ovlivnit svůj vlastní úspěch, tedy věřil v kontrolu nad svým životem.

Optimistický tón je patrný v příspěvku, jehož autory jsou Bénabou a Tirole (2006). Jejich model je založen na předpokladu, že lidé mají spíše nedokonalou vůli, a proto

-
- 9 *Locus of control* (těžiště kontroly) je tradičním psychologickým konceptem vyvinutým Julianem Rotterem již v roce 1966. Jednotlivci s vysokým pocitem interní kontroly věří, že lidé jsou schopni řídit své životy a ovlivňovat okolní svět. Naopak lidé s pocitem externí kontroly věří, že kontrola života či běh událostí jsou z velké části mimo vliv jednotlivce (vláda, Bůh, osud). (Rotter, 1966, 1990).
  - 10 Koncept *self-efficacy* (vnímaná osobní účinnost) publikuje Albert Bandura v roce 1977 právě v reakci na nedostatky *locus of control*: i když jednotlivec věří, že lidské chování ovlivňuje dosahované výsledky, nepocituje kontrolu nad svým životem, pokud není přesvědčen o vlastní schopnosti takto cílevědomá chování realizovat. (Bandura, 1977, 1989).

musejí být k vyvíjení úsilí patřičně motivováni. „Růžové“ vidění světa (*somewhat rosy beliefs*) tak může být užitečné: věřím-li ve spravedlnost, jsem aktivní, a proto chci nižší daně i nižší přerozdělování. Bénabou a Tirole v textu zdůrazňují význam přesvědčení (*beliefs*) a na str. 702 explicitně zmiňují i *kontrolu lidí nad svým osudem* jako hlavní determinantu jejich postojů vůči nerovnosti a přerozdělování. V tomto kontextu rovněž připomínají zajímavá data z WVS dokladující výrazné rozdíly v *přesvědčeniích* lidí: tezi, že příjem je důsledkem štěstí spíše než úsilí, věří pouze 30 % Američanů, zatímco hned 54 % Evropanů; tezi, že chudí jsou uvězněni v pasti chudoby, věří 29 % Američanů, ale dokonce 60 % Evropanů. Algan *et al.* (2011) si kladou doplňující otázku ohledně vlivu (vůči sociální důvěře) alternativních přesvědčení na poptávku po redistribuci. Jako potenciálně hlavní alternativu rovněž rozebírají (s. 26) *přesvědčení o původu individuálního úspěchu*, nicméně vliv důvěry je podle nich mnohem silnější než vliv jmenované alternativy. V literatuře zaměřené na význam náboženství zmiňují stejnou proměnnou Scheve a Stasavage (2006). Ti nastiňují hypotetickou tezi, že religiózní jednotlivci mohou častěji věřit, že úsilí bude odměněno vyšším příjmem, a v důsledku toho být rezervovanější vůči sociálním politikám. Nicméně na základě rozsáhlých empirických testů (s. 261) závěr, že by vztah mezi religiozitou a odmítáním sociální politiky byl principiálně ovlivněn působením proměnné *náhoda/úsilí*, odmítají.

Závěr

Nejednotná terminologie, ne zcela jednoznačná kauzalita a příliš široké spektrum determinant poptávkové strany státu blahobytu, to jsou hlavní úskalí tematické literatury. Záměrem tohoto příspěvku bylo přispět k systemizaci literatury zabývající se individuální podporou státu blahobytu. Vedle ujasnění terminologie a argumentace převládající kauzality *neformální instituce* → *individuální podpora státu blahobytu* příspěvek předkládá následující přehled determinant:

1. ekonomie hlavního proudu:
  - 1.1. sebezájem
2. alternativní (doplňující) vysvětlení:
  - 2.1. politická ideologie
  - 2.2. kultura
  - 2.3. neformální instituce, resp. individuální osobnostní charakteristiky
    - sociální důvěra
    - religiozita
    - individualismus: vnímaná kontrola svým nad životem

V rámci alternativních vysvětlení jsme identifikovali tři okruhy tematické literatury. Za nejméně perspektivní považujeme oblast pracující s pojmem politická ideologie (2.1), neboť se zaprvé dostává na hranici tautologie: levicová ideologie je z podstaty charakterizována vysokou poptávkou po státních intervencích, tedy i po politikách státu blahobytu; zadruhé politická ideologie zůstává souhrnem jednotlivých hodnot, názorů a postojů (Margalit, 2013), tedy je třeba stejně postoupit hlouběji k analýze jednotlivých osobnostních charakteristik (viz oblast 2.3). Dělicí linie mezi dalšími dvěma identifikovanými oblastmi, kulturou (2.2) a neformálními institucemi (2.3), je tenká, nicméně v tomto textu kulturní faktory vztahujeme (spíše) k charakteristice prostředí (sociální konstrukt; kulturní kontext), zatímco neformální instituce ztotožňujeme (spíše) s individuálními osobnostními charakteristikami (přesvědčení, postoje).

V rámci akcentované literatury zabývající se osobnostními charakteristikami věnujeme zvýšenou pozornost třem konceptům. Dva fenomény, sociální důvěra, resp. religiozita, se ve výsledku nejeví být nosnými koncepty vysvětlení individuální podpory státu blahobytu. V obou případech lze totiž formulovat logicky znějící, nicméně protichůdné hypotézy. Vede vyšší sociální důvěra k pozitivním postojům vůči státu blahobytu, protože lidé věří, že přerozdělovací procesy jsou férové a spravedlivé, nebo naopak ve férové společnosti nevidí důvody pro regulaci a intervence (Pitlik a Kouba, 2013). Podobně poptávají věřící lidé (alespoň v určitých situacích) více ochrany od jakékoliv „vyšší moci“, tzn. od církve i státu (Habel a Grant, 2011), nebo naopak náboženství a stát blahobytu představují substituty, jak předpokládá většinový náhled (např. Scheve a Stasavage, 2006)? Výsledky empirické literatury ani v jedné z obou sledovaných oblastí přesvědčivé odpovědi neposkytují.

Evropská ekonomika dlouhodobě ztrácí konkurenceschopnost vůči dalším světovým hospodářským centrům a její schopnost flexibilně reagovat na vnější šoky je oslabená. Ptáme-li se v úvodu, jací lidé podporují potřebné reformy směřující k zestíhnutí evropských států blahobytu, intuice nás směřuje k individualistickým hodnotám a postojům. Přitom je však třeba obezřetnosti, abychom nepřekročili v dané oblasti tenkou hranici tautologie (jako u pravicové ideologie). Dle našeho názoru se jako perspektivní jeví teorie zdůrazňující vnímání individuální kontroly nad svým životem. Související příspěvky se v literatuře studující poptávku po státu blahobytu vyskytují zatím zcela fragmentárně (Fongová, 2001; Stegmüller, 2013; Kouba a Pitlik, 2014). Pro další výzkum v této oblasti doporučujeme věnovat hlubší pozornost psychologické literatuře, resp. zpracování a empirickému ověření tradičních psychologických konceptů *locus of control* a *self-efficacy*.

Literatura

- Aghion, P., Algan, Y., Cahuc, P. et al. (2010). Regulation and Distrust. *Quarterly Journal of Economics*, 125(3), 1015–1049, <https://doi.org/10.1162/qjec.2010.125.3.1015>
- Alesina, A., La Ferrara, E. (2005). Preferences for Redistribution in the Land of Opportunities. *Journal of Public Economics*, 89(5–6), 897–931, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2004.05.009>
- Alesina, A., Giuliano, P. (2009). *Preferences for Redistribution*. National Bureau of Economic Research. Cambridge, MA Working Paper No. 14825, <https://doi.org/10.3386/w14825>
- Algan, Y., Cahuc, P., Sangnier, M. (2011). *Efficient and Inefficient Welfare States*. IZA. Discussion Paper No. 5445. Dostupné z: http://www.iza.org/en/webcontent/publications/papers/viewAbstract?dp_id=5445
- Amable, B. (2003). *The Diversity of Modern Capitalism*. Oxford University Press. ISBN 9780199261130.
- Audretsch, D., Thurik, R., Verheul, I. et al. (2002). *Entrepreneurship: Determinants and Policy in a European-US Comparison*. Danvers. New York: Springer, <https://doi.org/10.1007/b109395>
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215, <https://doi.org/10.1037/0033-295x.84.2.191>
- Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist*, 44(9), 1175–1184, <https://doi.org/10.1037//0003-066x.44.9.1175>
- Barr, N. (2004). *The Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 019926497X.
- Bénabou, R., Tirole, J. (2006). Belief in a Just World and Redistributive Politics. *The Quarterly Journal of Economics*, 121(2), 699–746, <https://doi.org/10.1162/qjec.2006.121.2.699>
- Berger, J. (2012). *Wirtschaftsordnung und wirtschaftliche Entwicklung*. Dostupné z: <https://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138631/wirtschaftsordnung>
- Bergh, A., Bjørnskov, C. (2011). Historical Trust Levels Predict the Current Size of the Welfare State. *Kyklos*, 64(1), 1–19, <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2010.00492.x>
- Bertelsmann Stiftung (2017). *Wohlstand für alle. Wie inklusiv ist die Soziale Marktwirtschaft?* Dostupné z: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/publikationen/publikation/did/test/>
- Bjørnskov, C., Svendsen, G. T. (2013). Does Social Trust Determine the Size of the Welfare State? Evidence Using Historical Identification. *Public Choice*, 157(1–2), 269–286, <https://doi.org/10.1007/s11127-012-9944-x>
- Blekesaune, M., Quadagno, J. (2003). Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. *European Sociological Review*, 19(5), 415–427, <https://doi.org/10.1093/esr/19.5.415>
- Borghans, L., Duckworth, A. L., Heckman, J. J. et al. (2008). The Economics and Psychology of Personality Traits. *Journal of Human Resources*, 43(4), 972–1059, <https://doi.org/10.3368/jhr.43.4.972>

- Brooks, C., Manza, J. (2006). Why Do Welfare States Persist? *The Journal of Politics*, 68(4), 816–827, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00472.x>
- Busemeyer, M. R., Goerres, A., Weschle, S. (2009). Attitudes Towards Redistributive Spending in an Era of Demographic Ageing: the Rival Pressures from Age and Income in 14 OECD Countries. *Journal of European Social Policy*, 19(3), 195–212, <https://doi.org/10.1177/0958928709104736>
- Chen, D. L., Lind, J. T. (2007). *The Political Economy of Beliefs: Why Fiscal and Social Conservatives and Liberals Come Hand-in-Hand*. Dostupné z: <http://folk.uio.no/jlind/>
- Church, A. T. (2000). Culture and Personality: Toward an Integrated Cultural Trait Psychology. *Journal of Personality*, 68(4), 651–703, <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00112>
- Cobbová-Clarková, D. A., Schurerová, S. (2013). Two Economists' Musings on the Stability of Locus of Control. *The Economic Journal*, 123(570), 358–400, <https://doi.org/10.1111/eoj.12069>
- Corneo, G. (2010). Nationalism, Cognitive Ability, and Interpersonal Relations. *International Review of Economics*, 57(2), 119–141, <https://doi.org/10.1007/s12232-010-0097-2>
- Di Tella, R., Macculloch, R. (2009). *Why Doesn't Capitalism Flow to Poor Countries?* Brookings Papers on Economic Activity, pp. 284–321.
- Dimitrova-Grajzl, V., Grajzl, P., Guse, A. J. (2012). Trust, Perceptions of Corruption, and Demand for Regulation: Evidence from Post-Socialist Countries. *Journal of Socio-Economics*, 41(3), 292–303, <https://doi.org/10.1016/j.socec.2012.01.005>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. John Wiley & Sons.
- Eurostat (2019). *Total General Government Expenditure*. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00023/default/table?lang=en>
- Fidrmuc, J., Kapounek, S., Siddiqui, M. (2017). Which Institutions Are Important for Firms Performance? Evidence from Bayesian Model Averaging Analysis. *Panoeconomicus*, 64(4), 383–400, <https://doi.org/10.2298/pan151015031f>
- Fongová, C. (2001). Social Preferences, Self-Interest, and the Demand for Redistribution. *Journal of Public Economics*, 82(2), 225–246, [https://doi.org/10.1016/s0047-2727\(00\)00141-9](https://doi.org/10.1016/s0047-2727(00)00141-9)
- Glissen, J. (2000). Popular Support for Institutionalised Solidarity: a Comparison between European Welfare States. *International Journal of Social Welfare*, 9(4), 285–300, <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00140>
- Gorodnichenko, Y., Roland, G. (2012). Understanding the Individualism-Collectivism Cleavage and its Effects: Lessons from Cultural Psychology, in Aoki, M., Kuran, T., Roland, G., eds., *Institutions and Comparative Economic Development*. London: Palgrave Macmillan, pp. 213–236, https://doi.org/10.1057/9781137034014_12
- Greif, A. (1993). Contract Enforceability and Economic Institutions in Early Trade: the Maghribi Traders' Coalition. *The American Economic Review*, 83(3), 525–548.
- Guiso, L., Sapienza, P., Zingales, L. (2006). Does Culture Affect Economic Outcomes? *Journal of Economic Perspectives*, 20(2), 23–48, <https://doi.org/10.1257/jep.20.2.23>
- Habel, P., Grant, J. T. (2011). *Demand for God and Government: A Dynamic Model of Religion and Politics*. APSA 2011 Annual Meeting Paper.

- Hall, P. A., Soskice, D. (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford University Press.
- Heckman, J. J., Stixrud, J., Urzua, S. (2006). The Effects of Cognitive and Noncognitive Abilities on Labor Market Outcomes and Social Behavior. *Journal of Labor Economics*, 24(3), 411–482, <https://doi.org/10.1086/504455>
- Heinemann, F. (2004). Explaining Blockades to Beneficial Policy Reforms. *Applied Economics Quarterly*, 55, 9–26.
- Heinemann, F. (2008). Is the Welfare State Self-Destructive? A Study of Government Benefit Morale. *Kyklos*, 61(2), 237–257, <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2008.00400.x>
- Jaeger, M. M. (2007). *Do Welfare Regimes Shape the Variance in Public Support for Redistribution? Social Policy and Welfare Services*. Working Paper No. 12:2007. z: <https://pdfs.semanticscholar.org/ba72/c99671518848c7adbb2a9785f8c1b25a74f7.pdf>
- Jakobsen, T. G. (2011). Welfare Attitudes and Social Expenditure: Do Regimes Shape Public Opinion? *Journal of European Social Policy*, 23(2), 134–148.
- Jordan, J. (2013). Policy Feedback and Support for the Welfare State. *Social Indicators Research*, 101(3), 323–340.
- Klasing, M. J. (2013). Cultural Dimensions, Collective Values and their Importance for Institutions. *Journal of Comparative Economics*, 41(2), 447–467, <https://doi.org/10.1016/j.jce.2012.09.003>
- Kouba, L. (2009). Návrh klasifikace soudobých sociálně-ekonomických přístupů k teorii růstu. *Politická ekonomie*, 57(5), 696–713, <https://doi.org/10.18267/j.polek.705>
- Kouba, L., Pitlik, H. (2014). *I wanna Live my Life: Locus of Control and Support for the Welfare State*. MENDELU. Working Papers in Business and Economics No. 46/2014. Dostupné z: http://ftp.mendelu.cz/RePEc/men/wpaper/46_2014.pdf
- Kumlin, S., Rothstein, B. (2005). Making and Breaking Social Capital: The Impact of Welfare State Institutions. *Comparative Political Studies*, 38(4), 339–365, <https://doi.org/10.1177/0010414004273203>
- Landier, A., Thesmar, D., Thoenig, M. (2008). Investigating Capitalism Aversion. *Economic Policy*, 23(55), 465–497, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2008.00205.x>
- Ljunge, M. (2011). Increasing Demands on the Welfare State? Trends in Behavior and Attitudes. *CESifo Economic Studies*. 57(4), 605–622, <https://doi.org/10.1093/cesifo/ifr011>
- Luttmer, E. F., Singhal, M. (2011). Culture, Context, and the Taste for Redistribution. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(1), 157–179, <https://doi.org/10.1257/pol.3.1.157>
- Margalit, Y. (2013). Explaining Social Policy Preferences: Evidence from the Great Recession. *American Political Science Review*, 107(1), 80–103, <https://doi.org/10.1017/s0003055412000603>
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parlevliet, J. (2007). In Focus: Defining (Informal) Institutions. OECD, (Eds.). *Informal Institutions. How Social Norms Help or Hinder Development*. Paris: OECD Development Centre.

- Pierson, Ch. (1991). *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Pennsylvania State University Press. ISBN 9780271008202.
- Piketty, T. (1995). Social Mobility and Redistributive Politics. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 551–584, <https://doi.org/10.2307/2946692>
- Pitlik, H., Kouba, L. (2013). *The Interrelation of Informal Institutions and Governance Quality in Shaping Welfare State Attitudes*. WWWforEurope Working Paper No. 38. Dostupné z: http://www.foreurope.eu/fileadmin/documents/pdf/Workingpapers/WWWforEurope_WPS_no038_MS22.pdf
- Pitlik, H., Kouba, L. (2015). Does Social Distrust Always Lead to a Stronger Support for Government Intervention? *Public Choice*, 163(3), 355–377, <https://doi.org/10.1007/s11127-015-0258-7>
- Pitlik, H., Wirth, S. (2003). Do Crises Promote the Extent of Economic Liberalization? An Empirical Test. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 565–581, [https://doi.org/10.1016/s0176-2680\(03\)00014-4](https://doi.org/10.1016/s0176-2680(03)00014-4)
- Reeskens, T., Meuleman, B., Van Oorschot, W. (2012). *When Ideology Meets Interest: Explaining Support for Redistribution across Europe in the Age of Austerity*. New Orleans APSA 2012 Annual Meeting Paper. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2108190
- Rodrik, D. (1996). Understanding Economic Policy Reform. *Journal of Economic Literature*, 34(1), 9–41.
- Roosma, F., Gelissen, J., Van Oorschot, W. (2013). The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study. *Social Indicators Research*, 113(1), 235–255, <https://doi.org/10.1007/s11205-012-0099-4>
- Rothstein, B., Sammani, M., Teorell, J. (2012). Explaining the Welfare State: Power Resources vs. the Quality of Government. *European Political Science Review*, 4(1), 1–28, <https://doi.org/10.1017/s1755773911000051>
- Rotter, J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1–28, <https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Rotter, J. B. (1990). Internal Versus External Control of Reinforcement: A Case History of a Variable. *American Psychologist*, 45(4), 489–493, <https://doi.org/10.1037//0003-066x.45.4.489>
- Ruiu, G. (2012). *Is Fatalism a Cultural Belief? An Empirical Analysis on the Origin of Fatalistic Tendencies*. MPRA. Working Paper No. 41705. Dostupné z: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/41705/1/MPRA_paper_41705.pdf
- Sapir, A. (2005). *Globalization and the Reform of European Social Models*. Bruegel Policy Brief 2005/01.
- Scheve, K., Stasavage, D. (2006). Religion and Preferences for Social Insurance. *Quarterly Journal of Political Science*, 1(3), 255–286, <https://doi.org/10.1561/100.00005052>
- Starke, P. (2006). The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review. *Social Policy and Administration*, 40(1), 104–120, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2006.00479.x>

- Stegmueller, D. (2013). *Explaining Social Policy Preferences: The Effects of Cognitive and Non-cognitive Skills*. Annual Meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.710.9519&rep=rep1&type=pdf>
- Stegmueller, D., Scheepers, P., Roßteutscher, S. et al. (2011). Support for Redistribution in Western Europe: Assessing the Role of Religion. *European Sociological Review*, 28(4), 482–497, <https://doi.org/10.1093/esr/jcr011>
- Svallfors, S. (2012). Government Quality, Egalitarianism, and Attitudes to Taxes and Social Spending: a European Comparison. *European Political Science Review*, 5(3), 363–380, <https://doi.org/10.1017/s175577391200015x>
- Tabellini, G. (2007). *Institutions and Culture*. IGIDR. Working Paper Series No. 330. Dostupné z: https://a1papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031915
- Tabellini, G. (2008). The Scope of Cooperation: Values and Incentives. *Quarterly Journal of Economics*, 123(3), 905–950, <https://doi.org/10.1162/qjec.2008.123.3.905>
- Tabellini, G. (2010). Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe. *Journal of the European Economic Association*, 8(4), 677–716, <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2010.tb00537.x>
- Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions*. New York: Macmillan.
- Vis, B., Van Kersbergen, K. (2007). Why and How Do Political Actors Pursue Risky Reforms? *Journal of Theoretical Politics*, 19(2), 153–172, <https://doi.org/10.1177/0951629807074268>
- Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Rise of Capitalism*. London: Allen and Unwin.
- World Values Survey Association (2016). *World Values Survey 1981-2014 Longitudinal Aggregate*. [online]. Dostupné z: www.worldvaluessurvey.org